
BEGINNING OF BULGARIAN CHILDREN'S CHORAL SONG**Ekaterina Georgieva**

Dobrin Petkov National School of Music and Dance Plovdiv, Republic of Bulgaria

ekaterina_georgieva1974@abv.bg

Abstract: Choral singing in Bulgaria has abounding history and key importance in the processes that form the Bulgarian national culture. Bulgarian choral creativity and performance are a part of the world musical culture. Fundamental research writings dedicated to the unique Bulgarian choral singing (A. Balareva "Choral work in Bulgaria from the middle of XIX century to 1944" and "Bulgarian Choral Acapella Creativity", E. Krasteva "Chamber Choirs in Bulgaria") reveal and define it as a phenomenon. The foundation of children's choirs after the middle of the twentieth century takes an important place in the development of choral work in the country. They are an example of a "Creative Lab", in which it accomplishes really beneficial interaction between composers and performers. The mastery of these children's choirs provoked the creative invention of a number of composers, proof of which is the large number of children's choral songs created for these choirs. Characteristic of its richness in melody, harmony, invoice, metrology, choral-performing techniques and successful realization of these songs is undoubtedly possible only by an ensemble of professional vocal and technical skills.

The following statement is an attempt to review and describe the processes, which are at the root of the genre "children's choral song" under the conditions of the late Bulgarian Revival. The focus of attention is on the use of children's choral songs in the process of musical-hearing education. The subject is motivated by the creative interests and scientific research of the author of the present study and is inspired by his practical work as a solfeggio teacher and choral conductor.

There is evidence of the use of children's choral songs for the musical education at the beginning of their existence, during the Revival period, when music teachers create and use their prototypes - school songs of the Bulgarian revival, realizing the possibilities of impact they provide. The specific charge that these songs bear is related to the conditions to their emergence - a time of struggle for national liberation and for church independence, active absorption of European musical traditions, and the new Bulgarian education. These are the songs that lay the basis of the composer's art.

This text explores the origin of the genre "children's choral song" as a result of the creative quests of the composers during the Bulgarian Revival, which marked the beginning of its evolution to the composers of our time. The article examines specific peculiarities allowing conclusions on the place and role of the choral song genre in the Revival cultural processes.

Keywords: Children's choir song, school songs of the Bulgarian revival, musical ear training

ЗАРАЖДАНЕ НА ДЕТСКАТА ХОРОВА ПЕСЕН В БЪЛГАРИЯ**Екатерина Георгиева**

Национално училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков“, гр. Пловдив, Република

България ekaterina_georgieva1974@abv.bg

Резюме: Хоровото пеене в България има богата история и ключово значение в процесите, формиращи българската музикална култура. Българското хорово творчество и изпълнителство са част от световната музикална култура. Фундаментални изследователски трудове, посветени на уникалното българско хорово пеене (А. Баларева „Хоровото дело в България от средата на XIX век до 1944г.“ и „Българското хорово акапелно творчество“; Е. Кръстева „Камерни хорове в България“) го разкриват и определят като феномен. След средата на XX век се създават детски хорови състави, които заемат важно място в развитието на хоровото дело у нас. Те са пример за „творческа лаборатория“, в която се осъществява изключително ползотворно взаимодействие между творци и изпълнители. Изпълнителското майсторство на тези детски хорове провокира творческата инвенция на редица композитори, доказателство за което е огромният брой детски хорови песни, създадени за тези състави. Характерни с богатството си по отношение на мелодика,

хармония, фактура, метроритъм, хорово-изпълнителски техники, успешната реализация на тези песни несъмнено е възможна само от ансамбъл с професионални вокално-технически умения.

Настоящото изложение е опит за преглед и описание на процесите, залегнали в появата на жанра „детска хорова песен“ в условията на късното Българско Възраждане. Фокусът на внимание е насочен към приложението на детските хорови песни в процеса на музикално-слуховото възпитание. Тематиката е мотивирана от творческите интереси и научно-изследователски търсения на автора на настоящото изложение и е инспирирана от практическата му дейност като преподавател по солфеж и хоров диригент.

Сведения за употреба на детски хорови песни в помощ на музикално-слуховото възпитание има още в зората на тяхното съществуване, през епохата на Възраждането, когато учителите по музика създават и използват техни първообрази – възрожденски училищни песни, осъзнавайки възможностите за въздействие, които те предоставят. Специфичният заряд, който тези песни носят се обуславя от условията на тяхното възникване – време на борба за национално освобождение и за църковна независимост, активно усвояване на европейски музикални традиции, разцвет на новобългарската просвета. Това са песните, които полагат основите композиторското песенно творчество.

Настоящият текст изследва зараждането на жанра „детска хорова песен“ като резултат от творческите търсения на съчинителите през Възраждането, поставили началото на еволюцията му до композиторите от нашето съвремие. В статията са обследвани специфични особености, позволяващи изводи относно мястото и ролята на жанра „детска хорова песен“ във възрожденските културни процеси.

Ключови думи: детска хорова песен, възрожденска училищна песен, музикално-слухово възпитание.

1. УВОД

„Не се ли познава миналото, е невъзможно да се разбере истинският смисъл на настоящето и целите на бъдещето.“

Максим Горки

Детската хорова песен е жанр, който има основополагащо значение в историята на българската музикална култура. Причините за това са няколко:

- в жанра е синтезирана интонационната специфика на родната ни култура;
- той е „генетически изходен жанр за българската професионална музикална школа“ [7/3];
- детските хорови песни са основен материал при работата върху формирането на основните музикални способности както и за възпитание на отношение и вкус към музикалното изкуство в ранната детска възраст.

Казаното обосновава изследователския интерес - мотивите за проследяване на зараждането на **детската хорова песен**. Настоящото изложение е част от обширно изследване на тема „Значението на детската хорова песен в началното музикално-слухово обучение“. Основно работно понятие е „детска хорова песен“, което задължава терминологично уточнение. В понятието „детска хорова песен“ включвам онзи дял от композиторското песенно творчество, чието предназначение е за детски хорови състави - както едногласни така и многогласни песни. Разграничавам детската хорова песен от „масовата“ песен според нейното предназначение за „концертния тип музикална комуникация“, което я определя като „художествена песен“. Фактът, че някои детски хорови песни навлизат сред детската аудитория до такава степен, че стават част от „музикалната среда“ не ги превръщат в масови песни. Изначално няма ясна диференциация между училищни и детски хорови песни. Всички функционират като материал, върху който се осъществява детското музикално възпитание. Детската хорова песен е основен компонент от репертоара на хоровите състави, тя е творчески продукт и неделима част от хоровото дело в България. Вследствие, етапите в развитието на детската хорова песен логично следват периодизацията, определена от проф. А. Баларева в монографията „Хоровото дело в България от средата на XIX век до 1944 година“. Следващото изложение е опит да се очертаят основите, зараждането на детската хорова песен в периода до 1878 година.

2. ВЪЗРОЖДЕНСКА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ

2.1. КИЛИЙНИ УЧИЛИЩА

До началото на XIX век децата в България се обучават основно в четене, писане, смятане и църковно пеене. Обучението се осъществява в килийни училища, а за учебници се използват богослужебните книги

Часослов, Псалтир, Апостол. Учители са монаси и свещеници. Тенденцията да преподават и светски лица е свързана с появата на училища от нов тип.

2. 2. ЕЛИНО-БЪЛГАРСКИ УЧИЛИЩА

3. В средата на двайсетте години на XIX век, промени в обществените потребности довеждат до появата на елино-български училища.¹⁰⁴ В тях се преподава на гръцки, но се изучава и български език, разширява се сферата на изучаваните предмети – природознание, философия, математика.

➤ В ранния етап на Българското Възраждане в училищата пеене от деца се осъществява само като част от обучението по църковно пеене. Респективно – няма сведения за съществуване на детски песни.

2.3. СВЕТСКИ УЧИЛИЩА

Следващ стадий на развитие на просветното дело в България е създаването на светски училища – взаимни училища (по взаимоучителния метод на Андрю Бел и Джоузеф Ланкастър).¹⁰⁵ През този период се осъзнава и утвърждава ролята на песента като съществен възпитателен фактор за изграждане на национално самосъзнание, любов към знание и просвета, стремеж към свобода. „Затова пеенето на патриотични песни има своето място в училищното обучение по това време.“ [1/109]. Учениците пеят на различни събития – училищни празници, общоградски тържества. Пеят се песните на Д. Чинтулов – „Къде си, вярна ти любов народна“, „Българи, юнаци, ще ли още спим“. Добри Чинтулов, вдъхновен от В. Априлов създава песента „Стани, стани юнак балкански“ [2/16].

➤ Във визирания период „заучаването и хоровото изпълнение на песни е най-традиционния начин и форма за организирано музикално възпитание в българското възрожденско училище“ [1/109]. Представяйки основните етапи в развитието на музикалната ни култура, авторът на книгата „Българска музикална култура от древността до наши дни“ – Л. Крачева отбелязва, че „в тези училища музика като учебен предмет не се изучава, но пеенето като дейност е застъпено много широко в училищния живот“ [11/48].

2.4. КЛАСНИ УЧИЛИЩА

През 1846 г. в Копривщица е открито първото класно училище в България. Инициативата е на Найден Геров, който през учебната 1849 – 1850 г. въвежда изучаването на предмет пеене във всички класове [1/107]. Относно интонационните характеристики на музикалния материал, използван за обучението акад. Н. Кауфман посочва: „Първите училищни песни мелодически са твърде близки до църковните песнопения, а някои се пеят на мелодии, заимствани от църковни песни. Това е показател, че към 1850-1860 г. училището все още не познава интонациите на градската песен“ [3/23]. Казаното от акад. Кауфман е следствие на това, че създателите на училищни песни по това време са основно учители, които владеят църковното пеене, което е задължително условие за да бъде назначен някой за учител, както и „решаващо изискване при участието му в празничните богослужения с учениците“ [12/11]. Фактът, че тогавашните учители по музика не владеят западната нотация е причина повечето песни, публикувани в сборниците достигнали до нас да са записани с невми [11/51].¹⁰⁶

Освен църковните песни в репертоара са включени: патриотични песни (напр. бунтовните песни на Добри Чинтулов), песни за училищните празници, песни, посветени на паметта на светите братя Кирил и Методий, песни за посрещане на високопоставени гости и др. Изброените се изпълняват хорово по време на празници и в традиционните за Възраждането литературно-музикални вечеринки, чиято популярност и безспорни в положителен аспект възпитателни характеристики се запазва години след Освобождението – „В тези години (бел. авт. 1939/40) Здр. Манолов участва в литературно-музикални вечеринки, в които учителите използват целия си педагогически и творчески потенциал да поощрят самостоятелното мислене на учениците, но и да

¹⁰⁴ Първите създадени такива училища в България са: в гр. Свищов от Ем. Васкидович (1815 г.) и от Хр. Павлович (1831г.); в с. Котел от Р. Попович (1819 г.); в гр. Сливен от д-р Ив. Селимински (1825 г.); в гр. Карлово от Р. Попович (1826 г.). <http://www.pamettanabulgarite.com/page/4155162:Page:343997>; Генчев, Н. Българско възраждане. От килията към светското училище, С., 2003; Стоянов, И. История на Българското възраждане. Преход към Светско училище, Велико Търново, 1999

¹⁰⁵ Първото взаимно училище в България е създадено през 1835 г. в гр. Габрово от Васил Априлов, а по-късно такива са открити и в градовете Свищов, Сливен, Казанлък, Карлово, Копривщица, Елена, Котел, Сопот.

¹⁰⁶ Такъв сборник е „Антология“ от П. К. Чалоглу (1846 г.), който съдържа църковни песнопения и четири училищни песни, които вероятно са и първите нотирани песни.

формират знания и задълбочен подход за пълноценно възприемане на художествените творби“ [6/17]. Тези събития поставят началото на „концертния тип художествена комуникация“ [7/4]. По това време са публикувани и първите авторски училищни песни в песнопойките на П. Р. Славейков - сборници със стихотворения (съчинени от него или преведени), които „заживяват като песни“ [4/11].

3. НАРОДНАТА ПЕСЕН В УЧИЛИЩНОТО МУЗИКАЛНО ВЪЗПИТАНИЕ

Една от особеностите на музикалната култура през Възраждането е, че музиката се дели на две различни обществено-културни сфери – „църковно-учена“ и „простонародна“ [13/44]. В тези обществено-икономически и социално-културни условия народната песен с типичната ѝ „регионално затворена обособеност“ [4/23] и битова насоченост не се вписва в новата градска култура. Говорейки за градските песни изобщо, акад. Н. Кауфман казва, че в тях „се очертава една основна тенденция – отличаване от традиционния български песенен фолклор“ [10]. Обръщането към народните песни става в малко по-късен етап, когато пред композиторите стои задачата за създаване на българска композиторска школа.

➤ Народните песни не присъстват (или присъстват твърде рядко) в часовете по пеене. Училищните песни са с нарочно съчинени текстове на изцяло ученическа тематика. В първата сбирка с песни от Йоаким Груев - „Гуслици или нови песни“ (1858 г.) от общо тридесет песни четири са изцяло на училищна тематика: „На нова година нов живот“, „Ясен ден лъсна“, „С песни към създателя“ и „Утринна светна зорница“ [1/113].

4. ВЛИЯНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ МУЗИКАЛНИ ТРАДИЦИИ

Европейските музикални традиции навлизат у нас по различни пътища: - многобройните чешки, полски, украински музиканти носят своята музикална култура; католически мисионери създават хорове в църквите, протестантски мисионери преподават нотна пеене в училищата. Със завърнали се българи, завършили образованието си в Украйна и Русия, в България проникват и руски музикални традиции. Тези влияния дават положителен тласък в развитието на хоровото пеене и на музикалното възпитание. Възрожденските творците по специфичен начин (към заемки на отделни фрази или мотиви нагласят български текстове) постепенно осъществяват усвояване на европейската музика и полагат основите на българското музикално съзнание.

5. МЯСТОТО НА ГРАД ПЛОВДИВ В ПРОЦЕСИТЕ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА МУЗИКАЛНА КУЛТУРА

„Процесът на духовно възраждане в Пловдив не следва развитието, което се наблюдава в повечето български градове, а е насочено против асимилаторските стремежи на гърците в града и влиянието на католическите и протестантските мисии“ [4/20]. Значителното място, което град Пловдив заема във възрожденската музикална култура е свързано с определени фактори като местоположение, етническо многообразие, главен център на борбите за църковна независимост. Конкретни факти и процеси отреждат града като важен и за генезиса на детската хорово песен - налични сборници с нотирани песни, създадени от пловдивските учители [1/111]; провеждане на първи епархийски училищен събор (1870 г.), включващ решение в програмата на класните училища да се въведе предмет църковно пеене. В класното училище „Св. св. Кирил и Методий“ (1850 г.) преподават емблематични личности – Н. Геров, Й. Груев, С. Зафиров. Пеенето е широко застъпено в ежедневието на учениците. Пяет се песни от Н. Геров – „Поискал гордий Никифор“, от Й. Груев – „И след тияща година“, патриотични песни по текстове на П. Р. Славейков, Д. Чинтулов, Л. Каравелов, както и мелодии от гръцки и турски песни [1/109]. По това време в града пребивават протестантски мисионери, които преподават нотна пеене в класното училище, което е причина за наличие на голям брой песни върху мелодии от протестантски химни. В протестанско издание от 1866 г. има публикувани тригласни песни („К подателю на мъдростта“ и „На подвиг днес призвани“), които са включени и в сборник с училищни песни на Хр. Г. Данов от 1867 г. Тези песни подкрепят твърдението на проф. А. Баларева за въвеждане на многогласно пеене от Й. Груев в пловдивското училище [2/50]. Сведения за многогласно хорово в Пловдив пеене съществува още от трийсетте години на XIX век, когато Йоан Непомуцки Птачек въвежда хорово пеене в католическата църква „Св. Лудвиг“ [2/21].

6. ЛИЧНОСТИ, ДОПРИНЕСЛИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ХОРОВО-ПЕВЧЕСКАТА ПРАКТИКА

Възрожденските творци са известни с активната си многостранна дейност – учители, църковни певци, читалищни и театрални дейци – те създават и ръководят ученически хорове, утвърждавайки хоровото пеене в България. Кръстьо Пишурка – учител в Лом и основател на тамошното читалище, актьор и режисьор на театрални пиеси. Той създава хор, обучава ученици на хорово пеене, съчинява песни (сборник „Куткудачка“). „Мелодиите на своите песни Пишурка заема от популярни народни песни или от гръцки, сръбски, руски песни“ [2/31]. Добри Войников – учител в Шумен и основател на многогласен училищен хор. Той пише учебници, въвежда нотна пеене. Пише песни, които нотира на западна нотация. Янко Мустаков – учител в Свищов, създател на първия български граждански хор, в който високите партии се изпълняват от ученици – дисканти и алти, а теноровите и басовите партии от младежи. За нуждите на хора пише песни, основава и ръководи музикален кръжок за обучение на хористи по нотна писмо. С творческата си дейност той е най-близо до разбирането за композитор в съвременен смисъл.

➤ Възрожденските творци не могат да бъдат наречени композитори, тъй като създаваните от тях мелодии, самите те отбелязват със: „съчинил“, „нагласил“, „стъкмил“. Въпреки това те имат огромен принос в обогатяването на хорово-песенното творчество. Техни са постиженията - въвеждане на западната нотация в българската музикална култура; - реализиране на многогласно хорово пеене сред ученици. Дейността им, свързана със създаване и ръководство на ученически хорове състави красноречиво говори за съществуващи тогава разбирания относно влиянието на хоровата дейност и „музикално-възпитаващата“ [8/13] роля на хоровото творчество във формирането на национално самосъзнание.

7. ВЪЗРОЖДЕНСКА УЧИЛИЩНА ПЕСЕН

Основният идеал през епохата на Възраждането е Освобождението от османско владичество. На базата на движенията, свързани с осъществяването на този идеал историците определят три фази във възрожденското развитие: - ранно Възраждане (от края на XVIII в. до началото на XIX в.); - развитие на новобългарската просвета и начало на борбата за църковна независимост (от 20-те до 50-те години на XIX в.); - последна фаза и решаващ момент в националноосвободителните борби, която датират от 50-те до 70-те години на XIX век.[11/44] За първоизточник на детската хорова песен е логично да се приеме „възрожденската училищна песен“ [10/29], тъй като това са първите песни, изпълнявани от деца. „Българските училищни песни през 60-те – 70-те години вече са дял от българската градска песен.“ [2/19]. Този дял акад. Н. Кауфман нарича „възрожденски училищни песни“ [10/29]. Казаното определя тяхното възникване в периода на късното Българско Възраждане. Това е време на зараждащо се новобългарско образование, чиито цели – църковна независимост, новобългарска просвета, националноосвободителни борби – изискват целенасочени действия. Прозорливи будни общественици – представители на новобългарската интелигенция излагат своите възгледи за постигане на тези цели в няколко насоки: - активизиране на просветното дело чрез разкриване на училища, въвеждане на нови учебни дисциплини, издаване на учебници, превеждане на църковните песнопения от гръцки на църковнославянски език. Постепенно това води до промени в съзнанието на народа. Измененията в духовната сфера превръщат народа в общество – самоосъзнаваща се нация. „Основна роля за осъществяване на напредък в различните сфери имат идеите, зародили се през Възраждането. Областта с най-големи традиции от тогава е образованието, което в годините след Освобождението започва да се развива с бързи темпове.“ [5/145]. Вследствие на тези промени възниква и новият жанр – „актуални училищни революционни и патриотични песни“, който безспорно е свързан с новите „обществени потребности на личността, осмислянето на национално-патриотичните чувства.“ [9/73]. Голяма част от тях са създадени на принципите на европейската мажоро-минорна музикална система. Условно могат да се определят два типа: - *възпелна, прославяща* - характерна за песните свързани с учението, знанията, Светите братя Кирил и Методий; - *маришова, героико-патриотична* - характерна за бунтовните песни на Чинтулов и Ботев [2/51].

8. ИЗВОДИ

- през Възраждането все още няма обособена жанрова и функционална разлика между училищна и детска хорова песен;
- детската хорова песен, чиито първоизточник е възрожденската училищна песен е част от училищния репертоар;

- отразява закономерностите на тогавашната култура - стремеж към приобщаване с европейските музикални традиции;
- свързана е с целите на националноосвободителното движение и е резултат от промените в социално-обществените и културните условия;
- има функция да възпитава в патриотични и нравствено-етични ценности;
- част е от градската песенна култура, изпълнява се както в училище, така и в извънучилищни музикални прояви;
- в края на 50-те години е едногласна, малко по-късно и многогласна;
- възрожденските творци не са композитори в съвременния смисъл, те „съчиняват“, „стъкмяват“, „нагласят“ песни в период, когато все още не е приключил процеса на осъзнаване на музиката като „самостоятелна изразна сфера“ [12/12];
- една част от мелодиите на песните са близки до бунтовните и са заемки от популярни гръцки, турски, сръбски, украински песни;

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Андреев, А. Възрожденският Пловдив и музиката, Пловдив: КоалаПрес, 2016.
- [2] Баларева, А. Хоровото дело в България от средата на XIXв. до 1944 г. София: БАН, 1992.
- [3] Баларева, А. Хорови прояви през българското Възраждане//сп. Българско музикознание, 1983№1
- [4] Баларева, А. Градска музикална култура през Българското възраждане //сп. Българско музикознание, 1995№1
- [5] Богданова, М. По пътя на една учебна дейност, Годишник на АМТИИ, Пловдив, 2011
- [6] Богданова, М. Музикално-педагогически и теоретични възгледи на проф. Здравко Манолов в областта на музикално-слуховото обучение, FastPrintBooks, Пловдив, 2017
- [7] Булева М., Българската детска и училищна песен от освобождението до 40-те години на XXв. Аспекти на звуковисочинното мислене и музикално-поетичния синтез //сп. Българско музикознание, 1996,№1
- [8] Витанова, Л., Гайтанджиев, Г. Музикалното възпитание в българското училище, София, 1975.
- [9] Иванова, С. Музикалната среда в България //сп. Българско музикознание, 1990 №3
- [10] Кауфман, Н. Български възрожденски песни по текстове на възрожденски поети - В:
из „Историята на Българската музикална култура“, (съст. В.Кръстев), София: БАН, 1979.
- [11] Крачева, Л. Българска музикална култура от древността до наши дни, София: изд. „Марс“, 2008.
- [12] Куюнджиев Ю., Многогласната литургия в Българската музика, София: рекл. изд. къща „Пони“, 2003.
- [13] Рачева, И. Еволюция на ладоинтонационното мислене през Възраждането – В:
из „Историята на Българската музикална култура“, (съст. В.Кръстев), София: БАН, 1979.